

Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı'nda Osmanlı Devleti'nin Taşıdığı Değerler Bakımından Tasviri

The Ottoman Empire's Description of Its Values in the 7th Grade Social Studies Textbook

Pınar Tağrikulu¹

¹Sorumlu Yazar, Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, pinar.tagrikulu@omu.edu.tr,
(<https://orcid.org/0000-0002-5221-6888>)

Geliş Tarihi: 19.12.2024

Kabul Tarihi: 30.05.2025

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin değer yaklaşımlarının öğrencilere kavratılması ve benimsetilebilmesi adına bu değerlerin ders kitaplarında vurgulanması oldukça önemlidir. Yüzeysel şekilde gerçekleştirilen değer eğitiminin uzun vadede beklenen etkiyi ortaya çıkaramayacağı bilinmektedir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin haiz olduğu değerlerin, öğretim programında öngörülen değerler ile uyum içinde ele alınıp alınmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ders kitaplarının ve öğretim programlarının Osmanlı Devleti'nin değer uygulamalarını yansıtmaları açısından ele alınabilmesi ve gerekli revizelerin gerçekleştirilebilmesi adına bu çalışma önem taşımaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere göre öğretim programında verilmesi öngörülen bazı değerlerin çok az vurgulandığı bazılarının ise hiç vurgulanmadığı görülmektedir. Bu durum, tarih öğretiminde değerlerin aktarılabilmesi önünde önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle öğretim programlarının ve ders kitaplarının revize edilmesi, eğitim politikalarının değer aktarımı konusunda tekrar gözden geçirilmesi, eğitimcilerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimde değer aktarımı konusunda eğitimler alması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, değer eğitimi, Sosyal Bilgiler, Osmanlı Devleti'nde değerler, Sosyal Bilgiler eğitimi.

ABSTRACT

In order for students to comprehend and internalize the value approaches of the Ottoman Empire, it is very important to emphasize these values in textbooks. It is known that superficial value education cannot produce the expected effect in the long term. In this study, it was tried to reveal whether the values of the Ottoman Empire were addressed in harmony with the values envisaged in the curriculum. This study is important in order to be able to address the textbooks and curriculum in terms of reflecting the value practices of the Ottoman Empire and to make the necessary revisions. In this study, a document review from qualitative research methods was conducted. According to the data obtained, it is seen that some values envisaged in the curriculum are emphasized very little and some are not emphasized at all. This situation appears as a significant deficiency in transferring values in history teaching. For this reason, curriculums and textbooks should be revised, educational policies should be reviewed again on the subject of value transfer, and educators should receive training on value transfer in pre-service and in-service training.

Keywords: Ottoman Empire, value education, Social Studies, values in the Ottoman Empire, Social Studies education.

GİRİŞ

Değerler, toplumun bir arada yaşamasını kolaylaştıran temel dinamiklerdendir. Toplumun sağlıklı bir biçimde bir arada yaşamasının sağlanabilmesi ise insanların birbirine olan tutumlarının olumlu bir seyir izlemesine bağlıdır. Bu seyrin olumlu ilerlemesi kurulan iletişimde, sürece değerlerin ne kadar katılabildiği ve yön verebildiği ile yakından ilişkilidir. Bu anlamda toplumun bir arada yaşamasını kolaylaştıran ve devamlılığını sağlayan değerlerin öğretiminin son derece önemsendiği görülmektedir. Nitekim vatandaşlara değer kazandırma düşüncesinin devletlerin eğitim politikalarında da yer aldığı görülmektedir (Ulusoy & Dilmaç, 2020). Türkiye’deki öğretim programlarında 2004 yılı itibariyle açıkça bahsedilmeye başladıktan sonra hakkında pek çok çalışma yapılan “*değer*” kavramının farklı şekillerde ifade edilen tanımları olsa da bu tanımların temelde aynı noktaya işaret ettikleri görülmektedir (Ulusoy & Arslan, 2019). Bu tanımlardan bir kaç tanesi şu şekildedir:

Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (Türk Dil Kurumu, 2024). İnsanların, özellikle neyin doğru neyin yanlış olduğu ve hayatta neyin en önemli olduğu konusunda sahip oldukları ve davranışlarını kontrol eden inançlar (Cambridge Dictionary, 2024). İnançların ve eylemlerin dayandığı idealler, erdemler ve nitelikler (Singh, 2016). İyi-kötü, istenilen-istenilmeyen, olumlu-olumsuz, beğenilen-beğenilmeyen, arzu edilen-arzu edilmeyen vb. kabul edilen ve edilmeyen davranışlar (Ulusoy & Arslan, 2019).

Görüldüğü üzere değer kavramının birbirinden farklı ancak birbirini tamamlar nitelikte farklı tanımları bulunmaktadır. Tanımlar, her ne kadar farklı olsa da temelde bir ulusa ait maddi ve manevi tüm öğeleri barındırarak toplum içinde ve bir arada yaşamayı kolaylaştıracak nitelikte bir yapıya atıf yapıldığını görmek mümkündür. Her bireyin ve toplumun sahip olduğu, uyum içinde yaşamayı kolaylaştıran değerleri, yeni nesillere aktarma eğilimi olduğu bilinmektedir (Şahin, 2021). Bu eğilim var olan uyumu, düzeni ve erişilen gelişmişlik düzeyini sürdürme isteği ile ilintilidir. Nitekim toplumun veya ulusun gelişmişlik düzeyi ile ilgili gerçek bir bakış açısı sunan değerler, tutumlar, dünya görüşü ve davranışları şekillendiren ve bu konularda yol gösterici nitelikte olan ilkelerdir (Singh, 2016). Toplumun bir arada yaşamasını kolaylaştıran bu değerlerin neler olduğuna bakıldığında adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik, dostluk, öz denetim, sabır, kültürel mirasa duyarlılık ve doğal çevreye duyarlılık gibi değerler karşımıza çıkmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2024). Bu değerler arasında yardımseverlik, adalet, dostluk, sabır, öz denetim, vatanseverlik, saygı, dürüstlük, sevgi, sorumluluk değerlerinin kök değerler (Milli Eğitim Bakanlığı, 2024) olarak belirlendiği, her öğretim programında kazandırılması gereken diğer değerlerin de bu değerler ile birlikte verilebileceği bir yapı tesis edilmiştir (Çelik, 2020). Nitekim değerler davranışları, beklentileri, tutumları ve diğer tüm kişisel yapıları ve özellikleri etkilediği için eğitim alanının da odağında yer almaktadır (Gamage vd., 2021). Çünkü eğitim yalnızca ders kitaplarında yazan bilgilerin öğrencilere anlatılmasını değil diğer tüm gelişim alanlarında olumlu etkiler ortaya çıkarmayı da hedeflemektedir.

Kişilerin sahip oldukları değer sistemini geliştirmesi ve bunları kullanmasına yardımcı olmak bakımından önemli olan (Singh, 2016) değerler eğitimi, öğretmenlerin öğrencilerin gereksinimlerine karşılık gelebilecek bir eğitim verebilmesi ile ölçülmekte ve öğretmenler değer aktarımında birincil kişiler olarak kavramsallaştırılmaktadır (Mohamad vd., 2019). Ancak değer eğitiminde birinci rolün aileye ait olduğu ve ailede öğretilen değerlerin okullarda pekişebileceğinden hareketle öğretmenlerin ve okulun ailelerde benimsetilmiş olan değerleri ancak güçlendirebilecek role sahip olduğu ifade edilebilir (Temli Durmuş, 2023). Çünkü değer eğitimi, küçük yaşlardan itibaren toplumdaki ilk ve en küçük sosyalleşme aracı olan aile tarafından çocuğa aşılanması gereken bir kavramı işaret etmektedir (Sulistyarini vd., 2024). Ailede toplumsal değerler sisteminin çocuğa aktarılmasıyla toplumsallaşma sürecine katkı

sağlanmakta ve bu yönüyle çocuk üzerinde yoğun bir etkiye sahip olunmaktadır (Tezcan, 2018). Böylece temelleri ailede güçlü bir şekilde atılmış değer eğitiminin okulda verilen eğitimler ile de desteklenerek başarıya ulaşması kaçınılmaz olacaktır. Öğrencinin bilişsel gelişiminin yanında devinışsel ve duyuşsal gelişimine de önem vermesi gereken okulların, günümüz koşullarında bunu sağlayabilmesi adına değerler ve değerler eğitiminin bir kılavuz niteliği taşıdığı ifade edilebilir (Ocak & Olur, 2022). Dini, sosyolojik ve pedagojik anlamda pek çok biçime bürünebilen değer eğitimi, insanların geliştirmiş oldukları ahlaki değerleri din, ilişkiler ve eğitim gibi faktörler aracılığıyla aktarmasını vurguladığı için (Gamage vd., 2021) çok yönlü bir gelişim alanına hitap eden değer eğitiminde hassas davranılması gerektiği de ifade edilebilir.

Okullarda değer öğretimini gerçekleştirebilmek için belli yöntem ve teknikler bulunmakta ve uygulanmaktadır. Bu yöntem ve tekniklerin, değerlerin öğrencilere farklı biçimlerde aktarımının sağlanmasında etkin rolleri bulunmaktadır. Bu yöntemlerden telkin etme yaklaşımında geleneksel eğitim ilkeleri benimsenmekte, öğretmen aktif bir rol üstlenmekte ve değer öğretiminin başarılı olabilmesi adına değer bireye sabit bir şekilde ve sürekli olarak aktarımı söz konusudur (Ocak & Olur, 2022). Bu yaklaşımda, neyin öğrenilip öğrenilmeyeceğine dair bir sorgulama yapılmaksızın yetişkinler tarafından öğretilen değerlerin öğrenilmesi esası bulunmaktadır (Dilmaç, 2007). Dolayısıyla telkin etmenin, öğretilmesi istenen değeri dayatan bir yönü bulunduğu ifade edilebilir. Ahlaki ikilem yaklaşımına bakıldığında ise sağlam ahlaki gerekçeler ile birbirine zıt iki eylemden birinin seçilmesini gerektiren problem durumları bulunmaktadır (Tezcan, 2018). Bu noktada öğretmenin, bu zıt iki eylemden birinin seçilmesinde değerlere uygun düşünme durumlarına ilişkin ikilemleri öğrencilere sunması söz konusudur. Değer analizi yaklaşımında ise ele alınan davranış ya da değer neden-sonuç ilişkisi üzerinde tartışmalar yapılması ve öğrencilerin deneyim kazanması hedeflenmektedir (Ocak & Olur, 2022). Bu deneyimin ele alınan değer sorununun analiz edilmesi ve tartışılması ile farklı çözüm yollarına ulaşarak elde edilmesi söz konusudur (Koç & Yalçın Çer, 2023). Değer açıklama yaklaşımında ise telkin etme yaklaşımına bir karşı duruş söz konusu olmakta, öğretmen kendi değerini saklı tutarken öğrencilerin kendi değerlerinin farkına varmalarını sağlamaktadır (Ocak & Olur, 2022). Ancak yine de öğretmenler çoğu zaman farkında olarak ya da olmayarak öğrencilerinde değer oluşumunu etkileyecek şekilde kendi bakış açılarını da ortaya koyabilmektedirler (Baig & Funer, 2022). Bu yaklaşımda ise bu durumun aksine öğrencileri zorlamak ya da eleştirmektense onlara değerlerini belirginleştirebilecekleri ve değer tercihinde bulunabilecekleri, düşüncelerinin sağlanabileceği açık uçlu sorular sorulması söz konusudur (Kurtde Fidan, 2019). Görüldüğü üzere değerlerin öğrencilere öğretilmesinde yalnızca bir yaklaşıma uygun hareket edilmemekte, farklı tekniklere ve yöntemlere uygun hareket edilerek değer öğretiminde tekdüzelikten kaçınılmaktadır. Nitekim okul çatısı altında öğrencilere değerlerin öğretilmesi için gösterilen yoğun bir çaba söz konusudur. Bu çaba her derse ilişkin hazırlanan öğretim programının öngördüğü şekilde gerçekleştirilmektedir. Değer öğretiminin ciddi biçimde ele alındığı Sosyal Bilgiler dersine bakıldığında 1968 yılındaki programda toplumun değerlerinin önemsendiği, 2005 yılında uygulamaya konan ve 2017 yılında revize edilen ders programında ise doğrudan verilecek değerlerin belirlendiği ve ünitelere dağıtıldığı görülmektedir (Yıldırım & Demirel, 2019). Günümüzde revize edilen Sosyal Bilgiler öğretim programında ise değerlerin öğretim programında önemli yer tuttuğu görülmektedir. Bu ders, tarih konularının öğretildiği, bu kapsamda sosyal yaşayışa dair açıklamalar ile anlatılan dönemin değerlerini de açığa çıkaran bir derstir. Değerlerin öğrencilere aktarılması ve yeni değerlerin oluşturulması üzerinde tarih konularının oldukça önemli bir rolü bulunmakta; dinî ahlakî, milli-manevi ve sosyal değerlerin oluşturulmasında ve aktarılmasında bu konuların önemli katkıları bulunmaktadır (Demircioğlu & Tokdemir, 2008). Tarih derslerinde vurgulanan değerlerin, anlatılan dönemi tarafsız bir şekilde yansıtmaları gerekmekte; bu yapı içinde de dönemin sosyal yaşayışına dair emarelerin yer alması önem taşımaktadır. Bu yönüyle anlatılan dönemin değerlerinin de bir yönü ile öğretildiği bu derste ele alınan öğrenme alanında bunun ne şekilde gerçekleştirildiğinin somut şekilde ortaya çıkarılması sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler dersi 7. sınıf, Osmanlı Devleti ve Kültür öğrenme

alanı seçilerek, Osmanlı Devleti'nin anlatımında değerlerin nasıl vurgulandığının dolayısıyla bu dönemde değerlere uygun yaklaşım ve uygulamaların ne şekilde olduğunun ve kitapta bu durumun nasıl yansıtıldığının ele alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda öncelikle Osmanlı Devleti'nde değerlere ne kadar uygun yaklaşımlar içinde bulunulduğunun anlaşılabilmesi için uygulamaların ve yaklaşımların ne şekilde olduğuna bakılması gerektiği düşünülmektedir.

Osmanlı Devleti, 623 yıl süren hükmü ile oldukça geniş bir coğrafyada hâkimiyet kurmuş ve sosyal, ekonomik, kültürel, bilimsel ve dini yönden oldukça etkili bir yönetim sergilemiştir. Tüm bu yönetim sürecinde ise belli değerlere uygun bir yaklaşım sergilemek Osmanlı Devleti tarafından öncelikli olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti'ndeki ahlak risaleleri incelendiğinde sabırlı, çalışkan, saygılı, cesur, tutumlu, itaatkâr, özverili, yardımsever olmak ile vatan ve millet sevgisine sahip olmak gibi değerlerin ön plana çıktığı görülmektedir (Yazıcıbaşı, 2018). Osmanlı Devleti'nde benimsenen değerlerden bir tanesi adalet değeridir. Osmanlı Devleti'nde adalet külli bir metafizik kavram ve bir "mefhum" olarak kabul edilmiş ve bu düşünce, pratik hayatta da kendine yer bulmuştur (Kaplan, 2020). Bu anlamda Osmanlı Devleti'nde nizâm-ı âlemin devamlılığı ve reyanın itaatinin adaletle bağlı olması, idarecinin de adaleti sağlayacak olan mekanizmayı ve devleti sürekli ayakta tutması gerekliliğinin söz konusu olduğu görülmektedir (Kaplan, 2013). Nitekim adaletten sorumlu olan bu yöneticilerin adaleti ve hukukun üstünlüğünü sağlama konusunda gayretli olmaları ve adalet üzerine olmaları bir lüks değil adeta bir görevdir (Yürük, 2020). Bu anlamda adaletle önem vermek Osmanlı'nın bir geleneğidir (Ünal Özkorkurt, 2008). Adalet değerinin bu kadar benimsenmesi kısa vadede toplumun bir arada huzur içinde yaşamasının sağlanması uzun vadede ise devletin bekasının sağlanabilmesi adına önemli görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde benimsenen bir diğer değer ise bağımsızlıktır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü koruyabilmesi amacıyla modernleşme çalışmaları sürdürülmüş, modernleşme yolundaki en önemli adım ise modern ve bağımsız bir ulus-devlet inşa etmek olmuştur (Hülür & Akça, 2007). Dolayısıyla modernleşme yolunda en önemli görülen değer bağımsızlık olmuştur. Benimsenen bir diğer değer olan barışın ise Osmanlı Devleti'nde tezahürü farklı biçimlerde olmuştur. Bu kimi zaman farklı dinlere mensup bireylerin bir arada huzur ve barış içinde yaşamasının tesis edilmesi Yalçınkaya (2023) kimi zaman elçilerin kabulü ile gerçekleşmekte Hürol (2023) bu durum adeta barışa verilen önemin de bir yansıması niteliğinde olmaktadır. Bir diğer değer olan dayanışmanın ise Osmanlı Devleti'nde son derece önemsendiği görülmektedir. İmaretlerin, vakıf hizmetlerinin, zimem (veresiye) defterlerinin varlığının şefkat, merhamet, alçak gönüllülük, duyarlılık gibi duyguları beslediği; yardımlaşma ve dayanışmanın böylece ön plana çıktığı ifade edilebilir (Özdemir, 2023). Dolayısıyla toplum içinde insanların birbirine destek vermesi ve bunun devlet ölçeğinde de yapıldığının görülmesi sosyal devlet anlayışının da bir tezahürü niteliğindedir.

Osmanlı Devleti tarafından benimsenen değerlerden bir diğeri doğal çevreye duyarlılıktır. Geleneksel Osmanlı anlayışında çevrenin, doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması ve korunması bilinci hâkimdir. Osmanlı Devleti'nin, sanayileşme sonrasında da çevresel sorunlara duyarlılık gösterdiği ve çeşitli düzenlemelerle tedbirler aldığı görülmekte; bu konudaki farkındalık, birikim ve deneyim göz önüne alındığında gitgide artan çevresel sorunlar ile baş etmede de önem taşımaktadır (Çay Çakır & Çakır, 2023). Dolayısıyla Osmanlı'nın süregelen çevreye duyarlılık değerinin günümüzde yaşanan çevre sorunlarının çözümünde dahi rehberlik sağladığı ifade edilebilir. Dürüstlük değeri de yine Osmanlı'da son derece önemsenen değerlerden biridir. Dürüstlüğün toplumda ve devlet kademelerinde önemsendiği bilinmektedir. Nitekim vasilik Muşmal & Gürbüz (2018) ve maliye ahkâm kâtipliği Bellikli & Daştan (2021) gibi devlet işlerini ifa edecek bireylerde aranacak özelliklerin başında dürüstlük gelmekte idi. Loncaların üyelerine aşılacakları ahlak kurallarının arasında dürüstlük önem arz ediyordu (Özdemir, 2011). Bu anlamda toplumda yaşayan bireylerin arasında dürüstlük ne kadar önemli bir değer ise devlet ricalinde de o kadar önemliydi.

Osmanlı Devleti'nde estetik değeri de oldukça önemsenmekte; günümüze kadar gelen somut kültürel miras örneklerinden konaklar, hamamlar ve halılar Yalçın (2023) estetiğe verilen öneme örnek teşkil etmektedir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin kültürel mirası korumaya yönelik özel bir çaba sarf ettiğini ve kültürel mirasa duyarlılık değerine uygun bir yönetim anlayışı ortaya koyduğunu da göstermektedir. Osmanlı'da önem atfedilen değerlerden bir tanesi de özgürlüktür. Nitekim Osmanlı tarihindeki batılı anlamda özgürlük hareketlerinin başlangıcı, Yeni Osmanlılar hareketi olmuş ve özgürlük toplumun farklı alanlarında da tezahür etmiştir (Demirtaş, 2007). Saygının bir değer olarak zaten Türk devlet anlayışında, var olduğu bilinmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri olarak Osmanlı Devleti'nin de din ve devlet geleneğine bağlı gerekçelerle farklı dini inançlara mensup ve farklı etnik kökenden olan tebaasının eğitim haklarına saygılı olduğu ve haklarını kullanmalarına engel olmadıkları görülmektedir (Zengin, 2020). Nitekim yalnızca Müslüman tebaaya değil gayrimüslim tebaaya da saygılı yaklaşılması Osmanlı Devleti'nin yönetimde ve halk nezdinde saygıyı şiar edindiğini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nde önemsenen değerlerden bir diğeri ise sorumluluktur. Sorumluluğun bir değer olarak benimsendiğine dair emarelerden en önemlisi vakıflar aracılığı ile zenginin yoksula yardım etmesi ya da hayırseverlik yapmasıdır. Temelinde dini kaygılar ve emirler doğrultusunda vicdani bir sorumluluk hissedilmesi ve kendi meşruiyetini ve iktidarını göstermek adına güç simgesi olarak görülmesi olan bu yaklaşım, Osmanlı'da sorumluluğun en önemli göstergelerindendir (Demircan, 2020). Benimsenen bir diğer değer, vatanseverliktir. Milli tarih açısından ele alındığında 19. yüzyılda Islahat Fermanı ve Tanzimat Fermanı, daha farklı bir ifade ile Osmanlılık fikri ile gelişen vatandaşlık kimliğinin tarih ders kitaplarına girdiği, yine bu dönemde Osmanlı Devleti'nin sınırlarını gösteren haritaların da vatanseverliği aşılayacak temel eğitim araçlarından biri hâline geldiği görülmektedir (Elban, 2015). Bu anlamda Osmanlı Devleti'nin vatanseverlik değerini daha okul döneminde olan öğrencilerden başlayarak aşıladığının görülmesi ile bu değer benimsendiğinin en güçlü kanıtlarından biri daha ortaya konmuş olmaktadır. Osmanlı Devleti'nde benimsenen değerlerden bir diğeri tasarruftur. Buna dair en önemli kanıtlardan bir tanesi sarayda artan yemeklerin israf edilmesine izin vermeyen II. Abdülhamid'in bu yemekleri diğer kurumlara ve yardıma muhtaç olanlara bağışlaması, daha veliaht iken bile servetini iyi bir şekilde idare edebilmesidir (Doğan & Eroğlu, 2019).

Osmanlı Devleti değerler açısından incelendiğinde zimem defterleri, kervansaraylar, kuş evleri, imaretler ve sadaka taşları olarak yer alan vakıf hizmetlerinin de paylaşma, merhamet, samimiyet, saygı, şefkat, nezaket, sevgi, zarafet, yardımseverlik, dayanışma, empati, duyarlılık, sorumluluk ve diğerkâmlık değerlerinin bir çoğunu veya bazılarını barındırdığını görmek mümkündür (Özdemir, 2023). Nitekim Osmanlı Devleti'nde değerlere atfedilen önemin sadece sözde verilmediği, devlet tarafından benimsenerek halk tabanında da kendini gösterdiği görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti, benimsediği değerler, bu değerlere uygun yaklaşım ve uygulamaları ile üç kıtada hüküm sürmüş, bu geniş coğrafyada farklı etnik köken ve milletten halkların bir arada yaşayabilmesi adına huzur ve sükûneti sağlayabilmiştir. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin benimsediği değerlerin oldukça önemli katkıları olmuştur. Dolayısıyla değerlerin Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar taşıdığı büyük önem, eğitim politikaları neticesinde ders kitaplarına da yansımıştır. Ancak mühim olan ders kitaplarında ele alınan dönemde sahip olunan değerlerin ne şekilde yansıtıldığı ve dönemin değer anlayışının ne kadar ortaya konulduğunun bilinmesidir. Bu anlamda Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabının Özensoy (2024) Osmanlı Devleti ve Kültür öğrenme alanı ele alınarak dönemin değer anlayışının nasıl yansıtıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti sahip olduğu değerler bakımından son derece zengin bir yapı ortaya koymakta ve bu yapının öğrencilere de açıkça anlatılması gerekmektedir. Bunu sağlamanın en etkili yollarından biri ise ders kitaplarında Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu değerlerin ve bunları uygulama biçimlerinin somut şekilde aktarılmasından geçmektedir. Bu amaçla ders kitabında ele alınan öğrenme alanının Osmanlı Devleti'ni sahip olduğu değerler bakımından nasıl yansıttığının somut bir şekilde ortaya konulması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır:

Osmanlı Devleti Tarih Sahnesinde konu alanında vurgulanan değerler nelerdir?

Osmanlı Devleti'nde Fetihler konu alanında vurgulanan değerler nelerdir?

Avrupa'daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti konu alanında vurgulanan değerler nelerdir?

Osmanlı Devleti'nde Değişim Yılları konu alanında vurgulanan değerler nelerdir?

Seyahatnamelerde Osmanlı konu alanında vurgulanan değerler nelerdir?

YÖNTEM

2.2. Araştırma Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine başvurulmuştur. Araştırılması hedeflenen olaylar ya da olgulara ilişkin yazılı materyallerin analiz edildiği, tek başına bir veri toplama yöntemi olarak kullanılabilecek olan doküman incelemesi; diğer nitel yöntemlerin işe koşulduğu durumlarda ek bilgi kaynağı olarak da işe yarayabilecek bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2021).

2.3. Verilerin Toplanması ve analizi

Çalışma kapsamında Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı Özensoy (2024) ele alınarak bu ders kitabının 2. öğrenme alanı olan Osmanlı Devleti ve Kültür ele alınmış ve belli kriterlere göre incelenmiştir. Bu kriterler öğrencilere tarihi bir döneme ışık tutacak öğrenme alanı aktarılmaya çalışılırken, her bir kazanımda hangi değerlere vurgu yapıldığının belirlenmesine ilişkin kriterlerdir. Bu anlamda öğretim programında (Milli Eğitim Bakanlığı, 2024) yer alan adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik, dostluk, özen, sabır, bilim etiği, kültürel mirasa duyarlılık ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin vurgulanma durumuna göre ders kitabı ele alınmıştır. Bu değerlerin, bir frekans çizelgesi hazırlanarak kazanımlarda yer verilme durumuna göre gösterilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu değerlerin vurgulanmasının, dönemin sosyokültürel yapısının, devlet yönetim anlayışının ve programda yer alan değerlerin öğrencilere en somut şekilde aktarılması açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Nitekim literatür incelendiğinde Tarih dersi öğretim programının değerler eğitimi açısından (Özdemir, 2017) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının ve ders kitaplarında yer alan tarihi metinlerin değerler açısından incelendiği (Yalçın, 2023) çalışmalar olmakla birlikte doğrudan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının Osmanlı Devleti'nin taşıdığı değerler bakımından incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum, çalışmanın özgün değerini açıkça ortaya koymaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgular her bir konu alanı içinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Osmanlı Devleti Tarih Sahnesinde, Osmanlı Devleti'nde Fetihler, Avrupa'daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti, Osmanlı Devleti'nde Değişim Yılları ve Seyahatnamelerde Osmanlı konu alanları incelenerek öğretim programında kazandırılması öngörülen değerleri aktarma durumları bakımından değerlendirilmiştir. Bu anlamda ders kitabı, program tarafından vurgulanan 25 değeri kapsamı yönüyle ele alınarak her bir kazanımda en çok hangi değer vurgulandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu kısmında ele alınan öğrenme alanında Osmanlı Devleti'nin kültürünün aktarılmaya çalışıldığı ve bu anlamda döneme ayna tutulduğu görülmektedir. Her bir öğrenme alanında bunun gerçekleştirildiği ve bu anlamda devletin ne gibi değerlere haiz olduğunun da

dönemi, I. Murad dönemi, I. Bayezid (Yıldırım Bayezid) dönemi, Ankara Savaşı ve Fetret Devri, I. Mehmed (Çelebi Mehmed) dönemi, II. Murad dönemi, Osmanlı Devleti'nin siyasi bir güç olmasında etkili olan faktörler konu başlıkları olarak ele alınmıştır. Tüm bu konular anlatılırken vurgulanan değerler incelendiğinde frekans olarak en yüksekte en düşüğe doğru şöyle bir sıralama göze çarpmaktadır: vatanseverlik, bağımsızlık ve tasarruf değerinin konu anlatımında oldukça fazla vurgulandığı görülmekte, bunu duyarlılık, saygı, dayanışma, estetik, barış, kültürel mirasa duyarlılık, adalet, bilimsellik, çalışkanlık, sorumluluk, yardımseverlik ve dürüstlük takip etmektedir. Aile birliğine önem verme, eşitlik, özgürlük, sevgi, dostluk, özdenetim, sabır, bilim etiği ve doğal çevreye karşı duyarlılık değerlerine ise hiç vurgu yapılmadığı görülmüştür. Bu anlamda bir devletin, devlet kimliği ile tarih sahnesine çıkması sürecinde en fazla vatanseverliği ve bağımsızlığı önemsemesinin söz konusu olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda tasarrufu önemsemesinin devletin maddi bekasının önemsenmesinden ileri geldiği düşünülmektedir. Benzer şekilde duyarlı, saygılı olunması, dayanışma, estetik, barış, kültürel mirasa duyarlılık, adalet, bilimsellik, çalışkanlık, sorumluluk, yardımseverlik ve dürüstlüğün önemsenmesi devletin sosyal devlet anlayışına uygun yaklaşımlar içinde olduğunun adeta bir kanıtı mahiyetindedir. Ancak kazanım ele alınırken aile birliğine önem verme, eşitlik, özgürlük, sevgi, dostluk, özdenetim, sabır, bilim etiği ve doğal çevreye karşı duyarlılık değerlerinin hiç vurgulanmamış olması dikkat çekici olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti tüm bu nitelikleri taşıyan ve tüm bu değerlere haiz bir yönetim anlayışı da sergilemiştir. Bu anlamda Osmanlı Devleti ve kültürün ele alındığı bu öğrenme alanının ilgili kazanımında devletin uygulamalarında yerini bulan bu değerlerin yansıtılmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

3.2. Osmanlı Devleti'nde Fetihler konu alanında vurgulanan değerler

Osmanlı Devleti'nde fetihler konusu ele alındığında II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed) dönemi, I. Selim (Yavuz Sultan Selim) dönemi, I. Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman) dönemi, Osmanlı Denizciliği, Gaza ve cihat anlayışı, İstimâlet politikası, millet sistemi konu başlıklarının ele alındığı görülmektedir. Konularla son derece uyumlu şekilde bağımsızlık, duyarlılık ve vatanseverlik değerinin en fazla vurgulanan değerler olduğu görülmüştür. Bu konu alanında vurgulanan değerleri, frekansı en yüksekte en düşüğe doğru sıralanacak şekilde saygı, tasarruf, kültürel mirasa duyarlılık, dürüstlük, çalışkanlık, barış, bilimsellik, adalet, aile birliğine önem verme, dayanışma, eşitlik, özgürlük ve yardımseverlik takip etmektedir. Tüm bu değerler, fetih sürecinde olan bir devletin benimsemesi ve bunlara uygun davranması gereken değerlerdir. Bu kazanım ele alınırken estetik, sevgi, sorumluluk, dostluk, özdenetim, sabır, bilim etiği ve doğal çevreye karşı duyarlılık değerine ise hiç değinilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü tüm dönemlerde bu değerlere uygun düşünce ve uygulamalar içinde olduğu bilinmektedir. Fetih döneminde dahi olsa bu değerlerin benimsendiğine dair pek çok emare bulunan İmparatorluğun bu yönünün yansıtılmaması ders kitabında saptanan en önemli eksikliklerden biridir.

3.3. Avrupa'daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti konu alanında vurgulanan değerler

Avrupa'daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti konusu incelendiğinde ders kitabında coğrafi keşifler (sömürgecilik faaliyetleri), sömürgecilik, rönesans, reform, aydınlanma çağı, sanayi inkılabı, Fransız ihtilali gibi konular anlatılmış bu konular incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin benimsediği değerlere ilişkin bir bulgu elde edilememiştir. Ancak Avrupa'da yaşanan olayların Osmanlı Devleti'ne etkisi başlığı ele alındığında bu kısımda en fazla tasarruf, barış ve vatanseverlik değerlerine vurgu yapıldığı saptanmıştır. Bilimsellik, duyarlılık ve saygı değeri ise bunları takip etmiştir. Adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, dostluk, özdenetim, sabır, bilim etiği, kültürel mirasa duyarlılık ve doğal çevreye karşı duyarlılık değerlerine ise hiç değinilmediği saptanmıştır. Avrupa'da yaşanan gelişmelerden bahsedilirken elbette ki Osmanlı Devleti'nin bu değerlere ne denli uygun yaklaşımlar ve uygulamalar içinde

olduğunun vurgulanmaması normal karşılanmaktadır. Ancak Avrupa’da yaşanan gelişmelerin Osmanlı Devleti’ne etkisi ele alınırken tüm bu değerlerin de benimsenmesine ilişkin vurguların ders kitabında yer alması gerekmektedir. Bu anlamda öğretim programında yer alan bu değerlerin ders kitabında ele alınmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

3.4. Osmanlı Devleti’nde Değişim Yılları konu alanında vurgulanan değerler

Osmanlı Devleti’nde değişim yılları konusu ele alındığında bilimsellik, tasarruf ve bağımsızlık değerlerine oldukça fazla atıf yapıldığı görülmektedir. Bu durum üzerinde Avrupa’da yaşanan rönesans, reform, aydınlanma çağı ve sanayi inkılabının da etkili olduğu düşünülmektedir. Barış, çalışkanlık, adalet, estetik, eşitlik, vatanseverlik, yardımseverlik, duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık ve doğal çevreye karşı duyarlılık da bu konu alanında en çoktan en aza doğru vurgulanan değerlerdir. Aile birliğine önem verme, dayanışma, dürüstlük, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, dostluk, özdenetim, sabır ve bilim etiği değerleri ise bu konu alanında hiç vurgulanmamıştır. Bu durum, değerlerin tarih eğitimi aracılığıyla anlatılabilmesi ve anlatılan dönemin değer anlayışına ışık tutulabilmesi bakımından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir.

3.5. Seyahatnamelerde Osmanlı konu alanında vurgulanan değerler

Osmanlı Devleti ve Kültür öğrenme alanında ele alınan son konu ise Seyahatnamelerde Osmanlı olmuştur. Son kazanımın öğrencilere aktarılacağı bu kısımda pek çok örnek okuma parçası ile seyahatnamelerde Osmanlı Devleti’nin sosyokültürel yaşayışına ilişkin vurgulara yer verilmiştir. Bu anlamda en fazla vurgulanan değer, estetik, duyarlılık ve doğal çevreye karşı duyarlılık olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin duyarlı bir devlet yapısı içinde olup bu duyarlılığı doğal çevreye de yansıttığı görülmektedir. Aynı zamanda yaşanan gelişmeler doğrultusunda estetiğe verilen önemin de arttığı görülmektedir. Nitekim günümüze kadar ulaşan somut kültürel miras örneklerinde de bunu görmek mümkündür. Vurgulanan bu değerleri, yardımseverlik, eşitlik, saygı, kültürel mirasa duyarlılık, aile birliğine önem verme, bilimsellik, dayanışma ve dürüstlük değerleri takip etmektedir. Seyahatnamelerde Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu bu değerlerin ortaya konmasının kayda değer olduğu düşünülmektedir. Adalet, bağımsızlık, barış, çalışkanlık, özgürlük, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, dostluk, özdenetim, sabır ve bilim etiği değerlerine ise bu konu alanında yer verilmemiştir. Bu durum Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu bu değerlerin vurgulanmaması adına önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Tarih konuları, değerlerin aktarımı noktasında son derece uygun konulardır. Tarih öğretiminde anlatılan döneme, değer yaklaşımları ve uygulamaları noktasında ışık tutulabilmesi açısından özellikle ders kitaplarında bu dönemlerin değer yaklaşım ve uygulamalarının ele alınması önemlidir. Öğretim programları da bunu öngörerek hazırlanmakta ve öğretimin buna uygun gerçekleştirilmesini önermektedir. Osmanlı Devleti ve Kültür öğrenme alanında öğrencilere kavratılması gereken tüm konular, dönemin değer anlayışı ve uygulamaları bağlamında değerlendirildiğinde Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak ifade edildiği görülmektedir. Ancak bazı konu içeriklerinde birtakım değerlere hiç değinilmemesi veya çok az değinilmesi öğrencilere tarih öğretimi sırasında değer aktarımı gerçekleştirilmesi açısından bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Osmanlı Devleti, üç kıtada hüküm sürmüş olan 623 yıllık hükümdarlığı süresince müslim ve gayrimüslim tebaaya her zaman adalet, saygı, duyarlılık ve barış gibi değerleri gözeterek yaklaşmıştır. Halkın ne kendi arasında ne de devlete karşı olan yaklaşımlarında bu gibi değerleri göz ardı etmesine müsaade etmemiş bu nizamın bozulmamasını temin edecek nitelikte tavır ve yaklaşımlar içinde olmuştur. Nizam-ı alemin sağlanması adına seçilen bu

yaklaşımlar ise halkın hem kendi içinde hem de devlete olan tavır ve yaklaşımlarında düzenin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda devletin kendi içindeki nizamının da sağlanabilmesi adına belli değerlerin göz önünde bulundurulduğu bilinmektedir. Bu değerlerin neler olduğu ve sahada kendisine nasıl bir uygulama alanı bulunduğu öğrenilebilmesi adına tarih konuları anlatılırken bunların açık ya da örtük şekilde anlatılması gerekmektedir. Özellikle değerlerin daha kalıcı şekilde öğretilmesi ve öğrenciler tarafından içselleştirilebilmesi adına örnek olaylar ve durumların işe koşulması ve zihinlerde kalıcı izler bırakılması önemlidir. Böylece günümüzde hala süren Osmanlı Devlet geleneği içinde değerlerin yerinin ve öneminin anlaşılması mümkün olmaktadır. Bunları yaparken de dersin farklı yöntemler, teknikler ve yaklaşımlarla işlenmesi son derece önemlidir. Tarih konularının ezberci, sıkıcı anlatım yöntemlerinin çok kullanılarak anlatılması yönünde aldığı eleştiriler de bu ifadeyi doğrulamaktadır (Ulusoy vd., 2009).

Osmanlı Devleti ve Kültür öğrenme alanında beş ayrı kazanım ele alınmıştır. Tüm konu alanları titizlikle incelenerek Osmanlı Devleti'nin haiz olduğu ve uygulama alanında da kendine yer bulan değerlerin ders kitabında nasıl ele alındığı incelenmiştir. Bu anlamda her bir konu alanında değerlere belli değerler daha yoğun olmak üzere yer verilmiş ve Devletin değerler konusundaki hassasiyeti ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak her bir konu başlığı altında öğretim programında verilmesi öngörülen tüm değerlerin öğrencilere aktarılabilmesi için oldukça elverişli olmasına rağmen bazı değerlerin çok az vurgulandığı bazılarının ise hiç vurgulanmadığı görülmektedir. Bu durum, tarih öğretiminde değerlerin aktarılabilmesi önünde önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysaki tarih dersleri, değerlerin öğretilmesi ve yeni değerlerin oluşturulması adına oldukça önemli bir rol üstlenmektedir (Demircioğlu & Tokdemir, 2008). Ancak bu noktada literatürde vurgulanan durumun incelenen öğrenme alanında saptanamadığı ifade edilebilir. Sosyal Bilgiler öğretiminde tarihi metin ve hikayelere yer verilmesinin değerlerin öğretilmesini olumlu etkilediği, bu sayede öğrencilerin merhamet, bilimsellik, eşitlik, adalet, hoşgörü ve estetik gibi değerlere ilişkin farkındalık kazandıkları bilinmektedir (Güngör Akıncı & Karadeniz, 2022). Ancak çalışmamızdan elde edilen veriler ele alınan ders kitabının bu anlamda çok fazla somut veri ortaya koymadığını da göstermekte dolayısıyla tarihi metin ve hikaye bakımından geliştirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde değerlere uygun yaklaşımların ve uygulamaların son derece önemsendiği bilinmekte ancak ders kitaplarında bunun somut örneklerine çok fazla yer verilmediği görülmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti ve Kültür öğrenme alanında vurgulanan değerlerin kapsamının daha da genişletilmesi, öğretim programında vurgulanması öngörülen tüm değerlere yer verilmesi son derece önem taşımaktadır. Yapılan analizlerde, konu alanlarında hangi değerlerin vurgulandığı saptanmaya çalışılırken kimi zaman karar vermek güç olmuştur. Bunun nedeni vurgulanmaya çalışılan değerlerin doğrudan kitapta yer almaması, bu değeri çağrıştıracak nitelikte ifadelerin yer alması olmuştur. Çalışmamızdan elde edilen bulgu ile benzer şekilde Özdemir (2017) tarih dersi öğretim programını incelediği çalışmada bazı değerlerin zoraki olarak program ile ilişkilendirilmeye çalışıldığını saptamıştır. Bu durumun, öğrencilere aktarılmaya çalışılan değerlerin kimi zaman öğrenci tarafından da anlaşılmasına mahal vereceği düşünülmektedir. Toplumu bir arada tutan bu değerlerin bir günde gelişmediği, geçmişten günümüze süregelen bir yapısının olduğu ve toplum içindeki nizamın sağlanabilmesi açısından ne kadar önemli olduğunun kavratılabilmesi açısından bu durum önem taşımaktadır. Aynı zamanda değerlerimizin geleceğe de aktarılabilmesi adına tarihten somut örneklerin sunulması önem taşımaktadır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler ders kitaplarında veya tarih konularının anlatıldığı ders kitaplarında dönemin değer yaklaşım ve uygulamalarına ilişkin somut örneklerin artırılması gerekmektedir. Değerler eğitiminin müfredata daha etkili şekilde entegrasyonunun sağlanması, daha güçlü ve anlamlı bir eğitim ile geleceği şekillendirebilmek adına son derece önemlidir (Susanti vd., 2024). Bu noktada Sosyal Bilgiler ders kitaplarının da gereken revizyonlarla değer eğitiminde güçlü bir yapıya büründürülmesi son derece önem

taşımaktadır. Aslında bir değer eğitimi dersi olan Sosyal Bilgiler'in tarihsel bir içeriğe sahip olup farklı yaşam hikâyelerini ve kültürleri anlatması ile değerlerin aktarılması bakımından önem taşıdığı ifade edilebilir (Kan, 2010). Bu nedenle ders programlarının ve ders kitaplarının revize edilmesi, eğitim politikalarının değer aktarımı konusunda tekrar gözden geçirilmesi, eğitimcilerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimde değer aktarımı konusunda eğitimler alması gerekmektedir. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler dersinde değer aktarımı boyutunda tarih konularının öğretimine ilişkin farklı yöntem ve yaklaşımların ele alınması gereklidir. Buna dayanarak Sosyal Bilgiler dersinde tarih konuları ele alınırken müze gezisi, örnek olay incelemesi, tarihi metinlerin değer aktarımı bakımından analiz edilmesi gibi çalışmalar gerçekleştirilebilir. Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu değerler bakımından incelenmesi için öğrencilere bireysel çalışmalar, grup çalışmaları, proje çalışmaları yaptırılabilir.

KAYNAKÇA

- Baig, S. & Funer, K. (2022). The state of value education in early childhood: The challenges and opportunities for Pakistan. *The Journal of Values-Based Leadership*, 15(2), 1-12. <https://doi.org/10.22543/1948-0733.1411>
- Bellikli, U. & Daştan, A. (2021). Muhasebe düzeni açısından Osmanlı bürokrasisinde maliye ahkâm kâtipliği: yabancı seyyah ve yazarların gözlemlerine dayalı bir inceleme. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (2021 Özel Sayı), 103-116.
- Cambridge Dictionary (2024). “Değer Kelimesi” 07.10.2024 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/value> adresinden edinilmiştir.
- Çay Çakır, S. & Çakır, M. A. (2023). Osmanlı Devleti'nde sanayileşme sonrası çevre anlayışı: sosyo-ekonomik bir inceleme. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 1-7.
- Çelik, Ö. (2020). Kavram olarak değer ve eğitimdeki yeri. A. Oğuz Namdar (Ed.), *İlkokulda drama ile değerler eğitimi uygulamaları* içinde (s. 45-58). Pegem Akademi.
- Demircan, B. (2020). Sosyal sorumluluk örneği olarak Türk kültüründe hayrat geleneği ve vakıflar. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 51, 119-130.
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Demirtaş, B. (2007). Jön Türkler bağlamında Osmanlı'da batılılaşma hareketleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 389-408.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Doğan, M. & Eroğlu, H. (2019). Osmanlı sarayında değerler: II. Abdülhamid örneği. *Akademikbakış Dergisi*, 75, 82-94.
- Elban, M. (2015). Tarih eğitimi ve vatanseverlik üzerine bazı düşünceler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(3), 1302-1319. <https://doi.org/10.7884/teke.495>
- Gamage, K.A.A., Dehideniya, D.M.S.C.P.K. & Ekanayake, S.Y. (2021). The role of personal values in learning approaches and student achievements. *Behavioral Sciences*, 11(7), 102. <https://doi.org/10.3390/bs11070102>

- Güngör Akıncı B. A. & Karadeniz M., (2022). Sosyal Bilgiler öğretiminde tarihî metin ve hikâye kullanarak değerlerin öğrencilere kazandırılması. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 12(3), 633-641. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1186024>
- Hülür, H. & Akça, G. (2007). İmparatorluktan cumhuriyete siyasal bütünlük ve ulusalcılık söylemi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 311-335.
- Hürol, E. (2023). On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı'da elçi kabulü ve teşrifat merasimi. *ETÜT Dergisi*, (7), 26-34. DOI: 10.52003/etut.2023.38
- Kan, Ç. (2010). Sosyal Bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Kaplan, Y. (2013). *Osmanlı siyaset düşüncesinde adalet (1550-1650)*. [Yayımlanmamış Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kaplan, Y. (2020). Osmanlı'da adalet mefhumunun kökenleri. *Journal of Islamic Research* 31(1), 143-163.
- Koç, C. & Yalçın Çer, Ö. (2023). Değerler eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler. C. Koç (Ed.), *Karakter ve değerler eğitimi güncel yaklaşımlar* içinde (s. 197-225). Pegem Akademi
- Kurtde Fidan, N. (2019). Değer eğitimi yaklaşımları. F. Ersoy ve P. Ünüvar (Eds.), *Karakter ve Değerler Eğitimi* içinde (s. 85-114). Anı Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2024). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar). 07.10.2024 tarihinde <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1264> adresinden edinilmiştir.
- Mohamad, N., Sihes, A. J., Bohari, N. M. & Rahman, S. N. H. A. (2019). Teachers' Perception of Values Education Implementation in School. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, 8, 884-891. DOI:10.35940/ijrte.C1220.1083S219
- Muşmal, H. & Gürbüz, İ. (2018). Osmanlı'da vasilik kurumu: Konya örneği. *Turkish Studies* 13(16), 199-236. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13829>
- Ocak, G. & Olur, B. (2022). Örtük program bağlamında değerler eğitimi. G. Ocak, İ. Ocak ve E. Akkaş Baysal (Eds.), *Eğitimde program dışı etkinlikler ve örnek uygulamalar* içinde (s. 113-136). Anı Yayıncılık.
- Özdemir, K. (2017). Tarih dersi öğretim programının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *International Journal Of Education Technology and Scientific Researches*, 4, 240-257.
- Özdemir, M. (2011). Türkiye'de turizmin başlaması: Osmanlı'da sanayileşme çabaları: Sergi-i Umum-i Osmanî (1863 İstanbul uluslararası sergisi). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 87-90.
- Özdemir, Ö. (2023). Osmanlı'da bazı vakıf hizmetlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(2), 553-572. <https://doi.org/10.33420/marife.1328884>
- Özensoy, A. U. (2024). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ortaokul ve imam hatip ortaokulu ders kitabı Sosyal Bilgiler 7. Sınıf*. Yıldırım Yayınları,
- Singh, S. (2016). Values in teacher education: Issues and Challenges. *Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language*, 3(13), 3262-3268.

- Sulistyarini., Daniel. & Gunawan, I. (2024). The role of family as a means of moral value formation: a review of moral values education in the family environment. *Jurnal Scientia*, 13(01), 182-189. DOI 10.58471/scientia.v13i01
- Susanti, L., Hernawan, A. H., Najmudin, D. & Sumadisastro, W. (2024). Values education in school curriculum: a systematics literature review. *Jurnal Kreativitas Pendidikan Modern*, 6(3), 501-512.
- Şahin, M. (2021). Değerlerin tanımı ve sınıflandırması. S. Tunay Kamer (Ed.), *Toplum ve kültür bağlamında karakter ve değerler eğitimi* içinde (s. 41-62). Pegem Akademi.
- Temli Durmuş, Y. (2023). Değerler eğitiminin toplumsal temelleri. C. Koç (Ed.), *Karakter ve değerler eğitimi güncel yaklaşımlar* içinde (s. 19-31). Pegem Akademi.
- Tezcan, M. (2018). *Değerler eğitimi sosyolojik yaklaşım*. Anı Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu. (2024). “Değer Kelimesi” 07.10.2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Ulusoy, K. & Arslan A. (2019). Değerli bir kavram olarak “değer ve değerler eğitimi”. R. Turan ve K. Ulusoy (Eds.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (s. 1-16). Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2020). *Değerler Eğitimi*. Pegem Akademi.
- Ulusoy, K., Yanpar Yelken, T. & Üredi, L (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının tarih konularının işlenişinde hypertext kullanımı ile ilgili görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 198-208.
- Ünal Özkorkurt, N. (2008). Yargı bağımsızlığı açısından Osmanlı’da ve günümüz Türkiye’inde yargıya genel bir bakış. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(1), 225-242. https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000000302
- Yalçın, A. (2023). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tarihi metinlerin değerler açısından incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bartın Üniversitesi.
- Yalçınkaya, A. (2023). Osmanlı’da insan hakları: 16. yüzyıl Kudüs örneği. *Takvim-i Vekayi*, 11(2), 170-195.
- Yazıbaşı, M. A. (2018). Son dönem Osmanlı ahlak risalelerinde öne çıkan değerler (1908-1918). *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(10), 347-363. <https://doi.org/10.18498/amauidf.397146>
- Yıldırım, A. & Şimşek. H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. G. & Demirel, M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 92-99.
- Yürük, H. (2020). Osmanlı devletinde adalet sistemi ve teşkilatı içinde bir örnek şahsiyet adliye nazırı Abdurrahman Nureddin Paşa. *Adalet Dergisi*, (65), 631-654.
- Zengin, Z. S. (2020). Osmanlı’da ‘öteki’ne bakışın dinamikleri ve eğitim alanındaki yansımaları. *ULUM Dini Tetkikler Dergisi*, 3(2), 375-389. <https://doi.org/10.54659/ulum.833854>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

It is seen that the importance attributed to values in the Ottoman Empire was not only given in words, but also manifested itself among the people by being adopted by the state. Indeed, the Ottoman Empire ruled over three continents with the values it adopted, the approach and practices in accordance with these values, and was able to ensure peace and tranquility in this vast geography so that people from different ethnic origins and nations could live together. At this point, the values adopted by the Ottoman Empire made significant contributions. Therefore, the great importance that values have carried from the Ottoman Empire to the present day has also been reflected in the textbooks as a result of educational policies. However, what is important is to know how the values held in the period covered in the textbooks are reflected and how much the understanding of values of the period is revealed. In this sense, the Ottoman Empire and Culture learning area of the 7th grade Social Studies textbook was examined and an attempt was made to understand how the understanding of values of the period was reflected.

Method

In this study, document review, one of the qualitative research methods, was used. Within the scope of the study, the Ottoman State and Culture, which is the 2nd learning area of the 7th grade Social Studies textbook, was taken up and examined according to certain criteria. These criteria are the criteria for determining which values are emphasized in each outcome while trying to convey a learning area that will shed light on a historical period to students. It is thought that emphasizing these values is very important in terms of conveying the socio-cultural structure of the period, the state administration approach and the values included in the program to students in the most concrete way. The findings obtained from the study were evaluated separately for each subject area. These subject areas were evaluated in terms of transferring the values expected to be gained in the curriculum. In this sense, the textbook was examined in terms of covering the 25 values emphasized by the program and an attempt was made to reveal which value was emphasized the most in each outcome.

Findings

When the values emphasized while the first learning outcome was being processed in the learning area under consideration, a ranking was made from the highest to the lowest frequency. It was seen that the values of patriotism, independence and savings were emphasized quite a lot in the subject explanation, followed by sensitivity, respect, solidarity, aesthetics, peace, sensitivity to cultural heritage, justice, scientificness, diligence, responsibility, helpfulness and honesty. It was seen that the values of giving importance to family unity, equality, freedom, love, friendship, self-control, patience, scientific ethics and sensitivity to the natural environment were not emphasized at all. In this sense, it was evaluated as a significant deficiency that these values, which found their place in the practices of the state, were not reflected in the relevant learning outcome of this learning area where the Ottoman State and culture were handled. When the second learning outcome was being processed, it was seen that independence, sensitivity and patriotism were the most emphasized values, which were extremely compatible with the subjects. The values emphasized in this subject area are followed by respect, savings, sensitivity to cultural heritage, honesty, diligence, peace, scientificness, justice, importance to family unity, solidarity, equality, freedom and helpfulness, in order of frequency from highest to lowest. While this learning area is being addressed, the values of aesthetics, love, responsibility, friendship, self-control, patience, scientific ethics and sensitivity to the natural environment are not mentioned at all. One of the most important deficiencies detected in the textbook is that this aspect of the Empire, where there are many signs that these values were adopted even during the conquest period, is not reflected. It was determined that the values of savings, peace and patriotism were emphasized while the third learning outcome was

being addressed. The values of scientificness, sensitivity and respect followed these. It was determined that the values of justice, importance to family unity, independence, diligence, solidarity, honesty, aesthetics, equality, freedom, love, responsibility, helpfulness, friendship, self-control, patience, scientific ethics, sensitivity to cultural heritage and sensitivity to the natural environment were not mentioned at all. In this sense, it is seen as a significant deficiency that these values included in the curriculum are not addressed in the textbook. When the subject of the years of change in the Ottoman Empire is addressed in the fourth outcome, it is seen that there are many references to the values of scientificness, thrift and independence. It is thought that the renaissance, reform, enlightenment age and industrial revolution experienced in Europe were also influential in this situation. Peace, diligence, justice, aesthetics, equality, patriotism, helpfulness, sensitivity, sensitivity to cultural heritage and sensitivity to the natural environment are also the values emphasized from most to least in this subject area. The values of caring for family unity, solidarity, honesty, freedom, respect, love, responsibility, friendship, self-control, patience and scientific ethics are not emphasized at all in this subject area. It is seen that the most emphasized value in the fifth outcome is aesthetics, sensitivity and sensitivity to the natural environment. These emphasized values are followed by the values of caring, equality, respect, sensitivity to cultural heritage, caring for family unity, scientificness, solidarity and honesty. The values of justice, independence, peace, diligence, freedom, love, responsibility, savings, patriotism, friendship, self-control, patience and scientific ethics are not included in this subject area. This situation is considered as an important deficiency in terms of not emphasizing these values of the Ottoman Empire.

Discussion and Conclusion

It is important to present concrete examples from history in order to transfer our values to the future. For this reason, it is necessary to increase the concrete examples of the value approaches and practices of the period in Social Studies textbooks or textbooks where history topics are taught. Ensuring a more effective integration of values education into the curriculum is extremely important in order to shape the future with a stronger and more meaningful education (Susanti vd., 2024). For this reason, curriculum and textbooks need to be revised, education policies need to be reviewed regarding value transfer, and educators need to receive training on value transfer in pre-service and in-service training.